

TE TIRITI O WAITANGI. HE WHAKAMARAMA.

(Na A. T. NGATA, M.A., LL.B.)

No te 6 o nga ra o Pepuere, 1840, ka hangaia te Tiriti ki Waitangi, wahi o Pewhairangi, kei te Tai Tokerau, i hangaia i waenganui ia Kawana Wiremu Hopihona, mo te taha ki a Kuini Wikitoria, me nga Rangatira Maori i hui ki reira i taua ra. No muri iho ka haria haeretia etahi kape o te Tiriti ki etahi atu takiwa o te motu tae atu ki te Waipounamu, a ka hainatia e nga rangatira Maori o ia iwi, o ia iwi. Hui katoa nga mea o ratau i haina e 512. O reira a tae noa mai ki tenei wa e meinga ana e nga tangata matau e nga kai-whakahaere ranei o te iwi Maori, hei kaupapa korero ma ratau te Tiriti me ona tikanga. I tenei wa kei te korerotia nuitia ki nga marae katoa tenei Tiriti, kei te ngutu o te iti, o te rahi, o te tangata kuare, o te tangata whai-whakaaro.

He kua nana te patai ki au i mua tata ake nei, "Tena korerotia mai te Tiriti o Waitangi: he aha ona tikanga? He aha i waiho ai hei take korero ki nga marae." Katahi au ka whakaaro, e tika ana pea tana. He he te poipoi haeretia o te ingoa o te Tiriti nei e te ngutu wahine, ko nga tikanga o roto kaore i te marama i a ratau.

I tuhia te Tiriti o Waitangi ki nga reo e rua, ki te reo pakeha, ki te reo Maori. Na te ringa tonu o Kawana Hopihona i tubitahi te kaupapa, na Te Poihipi (ko ia nei te kai-whakahaere a te Kuini o mua atu i a Kawana Hopihona) nana i whakatikatika. Ina te kupu a Te Poihipi, i taia ki roto ki nga pukapuka korero o te Paremata i te tau 1861:—"Ko te kaupapa whakaahua o te Tiriti i hangaia e au i whakaetia e Kapene Hopihona, he iti no nga wahi i whakawhitiwhitia e ia, engari ko nga tikanga o roto kaore i whakarereketia e ia." Ko etahi o nga uri a Te Poihipi nei, i noho ki Kairakau, i te taha ta'o Heretaunga, a i muri iho ki Tokomaru (Waiapu), a kei reira tonu etahi o nga mokopuna e noho ana i naianei. Ko te reo Maori o te Tiriti na Henare Wiremu, e kiia nei ko Te Wiremu Karuwaha, ko tetahi o nga tipuna o te hapu o Nga Wiremu.

Kaore i oti pai ki te reo Maori nga tikanga o nga kupu pakeha o te Tiriti, tera nga wahi ririki i mahue. Otira e tino marama ana i te reo Maori o te Tiriti ona aronga nunui, na reira, ma te reo Maori tonu o te Tiriti ia e whakamarama.